

MIKSZÁTH KÁLMÁN

A FANTÁZIA ÉS A MESÉK

Hol volt, hol nem volt, egy előkelő lapban volt, amelyben magam is hús évig dolgoztam, polémia folyt az idén két tekintélyes tanférfiú közt, amelyet nagy érdeklődéssel figyeltem. Az egyik azt vallotta, hogy nem való meséket fölvenni az iskolai olvasókönyvekbe, mert ezek a gyerekek fantáziáját hizlalják, holott annak zsugorítása volna kívánatos.

A szavakat nem bírom visszaadni, de az értelem ide ment ki. Úgyszólván lihegve vártam, melyik győzi le a másikat. A meseellenes úr állott jobban, a másik erősen hátrált, és már éppen a segítségére akartam rohanni, mikor egy betegség levett a lábamról, s a felém kinyújtózkodott Halálnak a szétterpesztett palástja végképp eltakarta előlem a két vitázót.

Felgyógyulván, eszembe jutott utána nézni a két szakember küzdelmének. Hát az volt az eredmény, hogy a fantáziaellenes úr győzött, a fantázia barátja ellenben ott hever a fekete betűk erdejében összetört lándzsával, agyonütve.

Sehogy se tudok azóta belenyugodni. Hiszen ennek a győzedelmes úrnak nem volt igaza, sőt, ez a leghelytelenebb állítás, mióta a könyvnyomtatást feltalálták. Valaki gondolkozhatik így, ha egyetlen beteges szellemű, hipochonder gyerekről van szó (ennek csakugyan nem kell nevelni a túlcsapongó fantáziáját), de nem egy ép lelkű, ép testű generációról. Hiszen az arany se volna jó például kaszapengének, a fogsorba se kívánatos (ez a hely, ahol a csont többet ér az aranyból), de bolond volna, aki azt hirdetné, hogy a háztartásnál nem szükséges.

És mégis csodálkoznám, ha ennek a nézetnek nem támadnának hívei, mert a népek pszichológiája, hogy az igazságok nehezen, lassan jutnak el hozzájuk, míg a tévtanokat nem kell automobilra ültetni. Megtörténhetik

*...a népmesén
kell kezdeni
és a gyereken...*

forráspont

már legközelebb, hogy a mesék száműzetnek az olvasókönyvekből és a gyermekszobákból. Ami egy helyütt lehetséges volt, másutt se lehetetlen. Japánban évezredek óta kicsinyítik a lábat, hát itt meg a fantáziát fogják kisebbiteni. Ott is bizonyosan valami nevelésügyi tekintély gondolta ki először a lábak nyomorítását. A szép kis mandolaszemű japán lányok csak tipegnek, nem tudnak járni. Itt a lelkeknél áll be majd az az eredmény, nem fognak tudni röpülni.

Mily piramidális pazarlás! Minden adományok közül a legnemesebbet pusztítani, mint ahogy az állatokból is a legnagyobbakat irtotta ki legelőször az ember, a mammutokat, bölényeket; a poloskák, patkányok megmaradtak. Isten, mikor a tehetségeket kiosztotta az emberek közt, úgy képzelem, az ő számukra félretett edényekből merített, csak egyetleneszer nyúlt a saját bögréjébe, amikor a fantáziából loccsantott nekik valamennyit, legyen egy kis teremtő erejük. Nem adott nekik tényleges szárnyakat, hogy ne mehessenek feljebb a földnél (amelyet donációba kaptak), de adott nekik fantáziát, amellyel szárnyakat érezzenek, és abban az illúzióban ringathassák magukat, hogy az Istenek külön fenntartott területein járnak és vadásznak.

Az emberiséget legpraktikusabb találmányaiban a fantázia segítette. A világ gyönyörűségeinek, a művészeteknek, az irodalomnak pedig egyik fő alkotó eleme. Fantázia nélkül nagy emberek nincsenek, se nagy dolgok.

S a fantázia nemhogy szaporodóban, inkább fogyatékán van. Olyan, mint a baraboly: magától is egyre kevesebb. A nagy mesemondók kihaltak. Öreg Dumas, Dickens és Jókai mögött bezáródott a végzetes kapu, mely eddig csak a visszajövőknek nem nyílt meg – de a bemenőknek sem fog ezután, mert senki sem maradt kívül.

Az angolok vették észre legelőbb. A Shakespeare országa, a praktikus nevelés úttörője szisszent fel legélénkebben. Hopp. Baj van. Fogy a fantázia. Aggsági tünet-e ez, vagy az egyszeregy tiporta le, mint a patkós cipő a virágágyat? John Bull már öreg, szent igaz, de jól táplált gentleman, aki érzi, hogy nagy dolgot veszített, mialatt folyton a pénzét csörgette. Nosza, hamar egy kigondoló albizottságot küldött ki a parlament közoktatásügyi bizottsága, amely segítsen, de könnyebb száz dreadaought-ot építeni, mint egy uncia fantáziát becsempészni a számokkal megtöltött koponyákba. Mindegy. Azért a mi tanügyi bácsink mégis azt mondja, hogy nem szabad a fantáziát nevelni a gyerekekben. Ki kell dobni a mesét az olvasókönyvekből.

...Hej, pedig rendkívül fontos szerepet szánnék én, ha tőlem függne, a mesének, különösen a népmesének, különösen Magyarországon. Kedves zsuzsu a népmese mindenütt, a nép lelke, fantáziája, érzés- és gondolatvilága él abban, nálunk ezenkívül a nemzeti nyelvnek is a népmese a fő forrása. Mondhatnám, szinte egyetlen forrása. Mert hát mi tagadás, még

mindig csehül állunk a magyar nyelvvel. A képviselőházban, ahol leginkább kellene ragyogtatni szónokainknak a nyelv ékességeit, ha valaki egy idegen nyelvű idézetben hibát ejt, mint műveletlent, kinevetik, ha ellenben a magyar szövegben nem ejt hibát, megcsodálják: „Nini, hiszen ez még magyarul is jól beszél.”

Egy *hajjal* se különb (egy *hajszállal* helyett használtatik a Házban) a tudományos könyvek nyelve annak a megemlékezésével, hogy nem mindig tudósok írják, hanem inkább *lopók* (tolvajok, plagizátorok használtatik a Házban), s ha valamelyik könyv nem ilyen, azt külön emeli ki a kritikus, hogy „jó magyarsággal van írva”... És éppen ez az! Hát mondják azt Angliában, vagy Franciaországban, hogy hibátlan angolsággal vagy franciasággal ír a szerző?

A tudományos nyelv mellett a tanügyi nyelv lepi be a nyelvérzék, mint penész, beleveszi magát a színtelen, száraz, érthetetlen aktanyelv, mint rozsdá, az újságok németből fordított pongyola nyelvezete fölveri, beborítja, mint a burján, hát még a lipótvárosi zsúrnyelv és egyéb filoxerák? Szegény magyar nyelv! Csak a nemes szőlővenyigének vannak annyi ellenségei és betegségei, mint neked. De azt legalább szénkénegezni lehet.

Az úgynevezett kabátos ember nyelvére ezer ragály ülepszik éppen a műveltség megszerzésével. Magyarul jóformán csak a nép tud. S innen van, hogy mikor a nyelv pallérozása felülről indul, olyanforma képet nyújt, mintha a cilinderlapot a szőrével szemben kefélik.

Minélfogva semmi sem nyilvánvalóbb, mint hogy lent kell keresni az arkánomot. Lent, lent a legelején. A népmesén kell kezdeni és a gyereken. Ez a csalhatatlan mód. A kisgyerekek már a bölcsőben meg kell kóstolnia a csalimeséket. Aztán a népmesékre kell őt fogni, s hogy mindjárt frissiben azokból szívja be a magyar nyelv titkos szépségeit, csodálatos meleg színeit, fölösleges pompáját, szóval hogy fölszívja nemzete lelkét és észjárását.

Tisztelet tehát a meséknek, különösen a népmeséknek, tanügyi urak. Nemhogy kidobnák az olvasókönyvekből, inkább meg kell rakni velük még jobban, persze megtisztítván őket a póriasságtól és a frivolitásoktól, mert csak ez a metódus eredményezheti, hogy a jövő generációk már gyönyörű magyarsággal fognak beszélni. De ehhez éppen a fogékony gyerekkort kell felhasználni. Hiába argumentálna egy-egy Pestalozzi, hogy hiszen megérett ifjú majd később úgyis megtalálja, melyeket a gyermekkorban nem lett volna képes élvezni, az irodalom művészi alkotásait, a földszagú és akadémia szagú írókét egyaránt; a rózsákat, melyekre rászállnak a méhek, habár csak vadon nőttek és a rózsákat, melyeket a műgond, az ízlés, tanultság és izzadás alkotott, és szinte még szebbnek látszanak – csak hogy nem szállnak rájuk a méhek.

Hát igen, ezeket kétségkívül megtalálja az ifjú, de már későn. A nyelv struktúrája már akkor kialakult benne. A nyelv tündére még talán leveti

forráspon

előtte titkos fátyolát, kitarja édes formáit: „nézd, milyen tudok lenni”, de már nem lehet többé az övé, lényének alkatrészévé, s a bezáródó könyvvel elillan, mint egy álom.

Nem kell lenézni, és jó volna nagyobb nemzeti szolgálatra felhasználni. Azért, hogy ő csak csecsebecse, kunyhók mosdatlan szülöttje s unaloműző mulattatója volt, esetleg megrázkódik, mint a táltos lovacska, s csodákat tud művelni.

Hiszen régi szerepében is kedves volt ő. És vannak, akik tartanak rá valamit. Van egy politikus ismerősöm, aki sokat gondolkozik, míg valamit mond, amin viszont sokat lehet gondolkozni, ha már mondott valamit.

A szocialista tünetek izgatják, az örökös kapaszkodás, a börzei zaj, a pénz utáni lótás-futás kihozza a sodrából, a mai politikai helyzet is bántja, szóval nincs megelégedve, és arról beszél, hogy öreg napjaira itt hagyja az országot.

– Egy kis birtokot veszek valahol. Talán már tavaszra elköltözöm az országból.

– És melyik országra gondol excellenciád?

– Nem tudom még. Épp ebben nem vagyok elhatározva. Olyan országot szeretnék...

– Ahol enyhébb az éghajlat – szóltam közbe.

Szomorúan mosolygott.

– Egy olyan országot – folytatta –, ahol még mesélnek az emberek.

(1910)

